

Primljeno/Submitted: 17.4.2024.
Prihvaćeno/Accepted: 10.9.2024.

Pregledni rad
Review paper

JEL Classification: D6, H31, J22, J88

PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA ZABRANE RADA NEDJELJOM U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC EFFECTS OF THE SUNDAY WORK BAN IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Admir Čavalić*

SAŽETAK

U decembru 2023. godine Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je uputila u parlamentarnu proceduru novi zakon o unutrašnjoj trgovini. U okviru navedenog zakona dva člana se odnose na regulaciju rada nedjeljom. Za razliku od Republike Hrvatske, u Bosni i Hercegovini nisu postojale višegodišnje rasprave o ovoj temi. Zbog toga je osnovna svrha ovog rada da predstavi teorijski okvir na temu zabrane rada nedjeljom, te da primjenom naučne metode scenarija izvrši procjenu ekonomskih efekata ove zabrane i to na području entiteta Federacije Bosne i Hercegovine. Pritom se metoda scenarija bazira na primjeni internog konzistentnog pogleda na to kakva bi mogla biti ekonomska budućnost ovog entiteta u slučaju primjene navedenog zakona. Procjenom utjecaja na pet faktora, rezultati u radu pokazuju da bi moglo doći do neproporcionalnog negativnog utjecaja, na štetu malih trgovaca. Utjecaji na zaposlenost, cijene i promet su manje očigledni. Ograničenja istraživanja su ta da je ovo tek početak rasprava i da ne postoji dosta studija u Bosni i Hercegovini koje se bave ovom temom. Rad predstavlja pionirski pokušaj da se predstave osnovne ekonomske okolnosti zabrane rada nedjeljom u Federaciji Bosne i Hercegovine i upravo je u navedenom najveći doprinos ovog rada.

Ključne riječi: zabrana rada nedjeljom, trgovina, nacrt zakona

ABSTRACT

In December 2023, the Government of the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted a new law on internal trade to the parliamentary procedure. Within the aforementioned law, two articles refer to the regulation of work on Sundays. Unlike the Republic of Croatia, in Bosnia and Herzegovina there were no multi-year discussions on this topic. Therefore, the main purpose of this paper is to present a theoretical framework on the subject of banning work on Sundays, and to evaluate the economic effects of this ban in the entity area of the Federation of Bosnia and Herzegovina, using the scientific scenario method.

---

* MA, Internacionalna-poslovno informaciona akademija Tuzla, Tuzla, admir.cavalic@yahoo.com

In doing so, the scenario method is based on the application of an internally consistent view of what the economic future of this entity could be in the event of the application of the aforementioned law. By assessing the impact on five factors, the results in the paper show that there could be a disproportionate negative impact, to the detriment of small traders. The effects on employment, prices and turnover are less obvious. The limitations of the research are that this is just the beginning of discussions and that there are not many studies in Bosnia and Herzegovina that deal with this topic. The work represents a pioneering attempt to present the basic economic circumstances of the ban on working on Sundays in the Federation of Bosnia and Herzegovina, and it is precisely in the aforementioned that the greatest contribution of this work is made.

Key words: Sunday work ban, trade, draft law

UVOD

U Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) je aktuelan Nacrt zakona o unutrašnjoj trgovini kojim bi se kroz član 13. zabranio rad prodajnih objekata u ovom bosanskohercegovačkom entitetu. Nacrt je u martu 2024. godine usvojen na sjednici Zastupničkog doma Parlamenta FBiH. Iako su navedeni određeni izuzeci, i iako se ovo odnosi na rad prodajnih objekata, a ne radnika, ovim zakonom bi se onemogućio rad značajnog dijela radne snage tokom dana nedjelja. Bosna i Hercegovina bi tako postaja država u kojoj na 51% teritorije (obuhvat FBiH) prodajni objekti ne mogu raditi nedjeljom. Razumijevajući specifičnost navedenog, u radu će se primjenom naučne metode scenarija procijeniti ekonomski efekti ove mjere. Predstaviti će se teorijski okvir u vezi teme zabrane rada nedjeljom, sa naglaskom na ključne fokuse utjecaja. Pored toga, predstavljen je predloženi model zakonskog rješenja koje je delegirala Vlada FBiH, a na prijedlog Ministarstva trgovine FBiH.

1. METODOLOGIJA I PREDLOŽENI MODEL ZABRANE ZA FBiH

Ministarstvo trgovine FBiH je putem Vlade FBiH u decembru 2023. godine uputilo u parlamentarnu proceduru Nacrt zakona o unutarnjoj trgovini. Ovaj Nacrt je usvojen na sjednici Zastupničkog doma Parlamenta FBiH. Nakon toga treba da slijedi usvajanje na Domu naroda, nakon čega slijedi javna rasprava i priprema Prijedloga zakona. U okviru člana 17. ovog zakona (*radno vrijeme*) se navodi zabrana rada prodajnih objekata, uz određene izuzetke. Ono što je bitno navesti jeste da se radnicima ne zabranjuje rad na taj dan, već samo prodajnim objektima. Inače, radnička prava se uređuju Zakonom o radu FBiH odnosno drugim zakonima i podzakonskim aktima kojima se reguliraju radno-pravni odnosi, a koji su u nadležnosti Ministarstva za rad i socijalnu politiku FBiH. Članom 17. Nacrta zakona o unutarnjoj trgovini se zabranjuje rad prodajnih objekata tokom nedjelje i praznika. Ovo se odnosi samo na određene trgovinske djelatnosti, uz brojne izuzetke. Izuzeci se odnose na cvjećare, pekare, suvenirnice, objekte tradicionalnih i starih obrta, dragstore koji rade 24 sata, te prodajne objekte koji se nalaze u sastavu željezničkih i autobusnih stanica i aerodroma, benzinskih pumpi, bolnica, hotela, prostora kulturnih i vjerskih objekata, muzeja i parkova prirode, groblja i

specijaliziranih trgovina vezanih za prodaju na grobljima. Izuzeci se odnose i na otkup primarnih poljoprivrednih proizvoda, prodaju organiziranu u sklopu sajмова, priredbi i izložbi, putem elektronskih trgovina, automata itd. Kada je riječ o višim pravnim propisima na koje se može referirati ovo zakonsko rješenje, ističu se tri koja su ratificirana od strane Bosne i Hercegovine. Prvo je Europska socijalna povelja, koja u okviru člana 2, navodi obavezu zemalja da osiguraju nedjeljni period odmora koji se, ako je to moguće, poklapa s danom koji se tradicijom ili običajem u datoj zemlji odnosno regiji smatra danom odmora. Drugo je Temeljni ugovora između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine u okviru kojeg se navodi da će se posebnim zakonom Bosne i Hercegovine kao neradni dani za katolike u cijeloj zemlji biti nedjelja.

Slično tome, ugovorom sa Srpskom pravoslavnom crkvom omogućavaju se dva dodatna neradna dana (nedjelja i krsna slava) (Išerić, 2016). Model se predlaže shodno sljedećem stanju u trgovini FBiH: ukupno je zaposleno 97.373 radnika u trgovini, shodno podacima Federalnog zavoda za statistiku (2023). U oblasti trgovine, u FBiH za 2022. godinu su evidentirane 11.836 fizičke osobe - obrtnici i 14.906 pravne osobe. Prosječna neto plaća za 2022. godinu je bila 442 eura. Niža neto plata je evidentirana u prerađivačkoj industriji (441 eura), građevinarstvu (415 eura), djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (344 eura) i umjetnost, zabava i rekreacija (439 eura). Procjena je da je žene čine najveći broj radnika u oblasti trgovine. Shodno pregledu broja radnika kod poslodavaca prilikom anketiranja po djelatnostima koje je radio Federalni zavod za zapošljavanje (2023) procentualno najviši broj žena, njih 54% radi u oblasti trgovine. U komparaciji, u građevinarstvu radi 16% žena, u industrijskim djelatnostima 34,9%, dok u uslužnim djelatnostima radi 37,3% žena. Pritom, u 2022. godini, u FBiH od ukupnog broja zaposlenih žene su činile 43,4% radne snage.

Kao što se može vidjeti, predloženi model zabrane rada nedjeljom se odnosi na prodajne objekte, ne na radnike, a što bi se reguliralo kroz izmjene Zakona o radu u FBiH. Ovim modelom zabrane se ograničava rad prodajnih objekata nedjeljom u jednom entitetu u Bosni i Hercegovini (51% teritorija), ne čitavoj državi. Postoji niz izuzeća koji se odnose na benzinske pumpe, pekare, dragstore i slično. Za razliku od Hrvatske ne postoji određen broj radnih nedjelja. Shodno ključnim fokusima ekonomskih posljedica, a koji će biti identificirani u teorijskom okviru rada, moguće je moguće primijeniti naučnu metodu scenarija, a kako bi se izvršila procjena ekonomskih efekata zabrane rada nedjeljom u FBiH. Shodno Porterovoj (1985) definiciji, ova metoda se bazira na internom konzistentnom pogled na to kakva bi bude budućnost. U konkretnom slučaju budućnost se odnosi na ekonomske efekte u FBiH. Metoda scenarija je prikladna za primjenu jer otvara mogućnosti političkih rasprava (Kaufman Radeljak, 2015), što je upravo potrebno za ovu tematiku. Prethodno će se sistematizirati i analizirati dostupna literatura u vezi zabrane rada nedjeljom, a kako bi se predstavio teorijski okvir, na bazi kojeg će se primijeniti metoda scenarija.

2. TEORIJSKI OKVIR

Regulacija rada nedjeljom se razlikuje od države do države i uglavnom je rezultat regulatornih praksi iz 60-ih i 70-ih godina dvadesetog stoljeća. U posljednjih nekoliko godina dolazi do liberalizacije navedenog odnosno omogućavanja rada na ovaj dan (Boulin, 2013; Grzesiuk, 2021). Tako učešće radnika koji rade nedjeljom iz godine u godinu, u posmatranom periodu od 2010. do 2015. godine, shodno Europskoj anketi o uvjetima rada (2016), raste. U praksi to znači da trgovina nedjeljom postaje učestalija (Cabrita, 2016). Pritom, unutar EU ne postoji konsenzus po ovom pitanju. Ovo je i formalno potvrđeno. Naime, 1993. godine Direktiva o radnom vremenu je navodila da odmor treba da u principu bude nedjeljom. 1996. godine Europski sud pravde je poništio ovu odluku i to navodeći da je nejasno kako nedjelja može biti povezana sa zdravljem i sigurnosti radnika u odnosu na ostale dane (Cabrita, 2016; Bećirović et al., 2024; Bilić, 2016). Ideja o *neradnoj nedjelji* počiva na društvenom konstruktivnom diobe vremena na sedmicu i religijskog poimanja dana kojim se propisuje odmor.

Rad u sedmom danu, *šabatu* ili u novozavjetnoj nedjelji, strogo je zabranjen u svetopisamskim tekstovima Staroga i Novoga zavjeta, osim u slučaju spašavanja i spasenja (Krasicki, Ražov, 2021). Normativizacija nedjelje kao neradnog dana veže se za rimskog cara Konstantina. Prvi je državni zakon koji štiti nedjelju donesen 7. marta 321. godine. Prema njemu svi su suci, građani i djelatnosti morali u nedjelju odmarati (Gotovac, 2022). Prema crkvenom pravu ova praksa se proširila tokom Srednjeg vijeka, te će se liberalizirati tek s industrijalizacijom. Naknadno, država definira koncept *dana sedmičnog odmora* koji ne mora nužno biti u nedjelju (Gotovac, 2022), a što označava obilježja savremenog poslovanja. Ponovne zahtjeve za zabranu rada nedjeljom uglavnom dolaze od religijskih zajednica ili predstavnika sindikata. Tako je u Hrvatskoj kampanju za zabranu rada nedjeljom vodila Katolička crkva (Bekić, 2013). Riječ je o uspješnoj kampanji koja je nakon dužeg perioda, od gotovo 20 godina, dala rezultate u vidu zabrane od 2023. godine.

Šeba (2019) navodi zaključak prema kojemu je kampanja za neradnu nedjelju uspješno naznačila da će autentičnost društvene prisutnosti Katoličke crkve ubuduće sve više ovisiti o laičkom angažmanu, o djelotvornom promicanju solidarnosti s onima koji podnose izrabljivanje, kao i o jasnim dokazima da njezini naponi doprinose cjelovitosti i ozdravljenju društva. Na taj način se pomiruje tzv. *dualizam nedjelje i ponedjeljka* (Glavaš, 2017). Očekivano, pojedinci koji se identificiraju religiozno i koji redovito pohađaju vjerske obrede skloniji su protivljenju radu nedjeljom od ateista i ispitanika koji ne pohađaju vjerske obrede (Lovrić, Škomrlj, 2020). U FBiH ovu kampanju uglavnom vodi Sindikat radnika trgovine i uslužnih djelatnosti BiH, uz podršku Ministarstva trgovine FBiH i Udruženja poslodavaca FBiH. Analize utjecaja zabrane rada nedjeljom se u dostupnoj literaturi obično fokusiraju na četiri oblasti (Grzesiuk, 2016): utjecaj na zaposlenost; utjecaj na cijene; utjecaj na prodaju (obim prodaje, struktura prodaje itd.) i utjecaj na koncentraciju na tržištu/tržišne strukture. Prije nego što se predstave ovi utjecaji, bitno je navesti da istraživači uglavnom analiziraju utjecaje deregulacije, a ne regulacije odnosno zabrane rada nedjeljom. Ovo je posljedica toga da se deregulacija može empirijski istraživati, dok se posljedice potencijalne regulacije, a što je predmetom ovog rada, mogu predstaviti kroz teorijsku simulaciju odnosno primjenom metode scenarija ili nekom drugom prikladnom naučnom metodom procjene. Prvi istraživani utjecaj se odnosi za zaposlenost. Zabranu rada nedjeljom vodi padu zaposlenosti. Također, stvara

izazove zbog promjene u strukturi radnih odnosa i upravljanja radnom snagom (Dunković, 2022). Primjena *plavih zakona* (engl. blue laws) u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) od 1969. do 1993. je shodno procjenama utjecala na pad zaposlenosti od 4,2% u predmetnim industrijama. Pad se uglavnom odnosio na povremene poslove (Burda, Weil, 2005). Posljedično, deregulacija rada nedjeljom, povećava zaposlenost (Goos, 2004). Shodno iskustvu u Njemačkoj, došlo je do 3-4% rasta zaposlenosti u maloprodaji koja je bila predmetom deregulacije (Bossler, Oberfichtner, 2014). U Kanadi odnosno provincijama je ostvaren rast zaposlenosti 2-3% (Skuterud, 2005). Simulacije za Nizozemsku pokazuju rast od 1,6% zaposlenosti za omogućavanje 10 sati rada (Gradus, 1996). Sveobuhvatna studija koja je pratila iskustvo više europskih zemalja od 1999. do 2013. godine također pokazuje pozitivan utjecaj na zaposlenost, a kada je riječ o deregulaciji rada nedjeljom. Navodi se da ovo može biti jedna od mjera u vrijeme ekonomskih kriza tj. kada je visoka nezaposlenost (Genakos, Danchev, 2015). Na bazi navedenog, može se zaključiti da zabrana rada nedjeljom vodi padu zaposlenosti. Posebno je interesantno što ova zabrana ima negativan utjecaj na dijelove populacije koji su tradicionalno ugroženi na tržištu rada - mlade i žene (Genakos, Danchev, 2015).

Kada je riječ o utjecaju na cijene, neke studije pokazuju da nema posebnog utjecaja na cijene, a što se može objasniti činjenicom da uslijed deregulacije dolazi do ulaska novih poduzeća na tržište odnosno povećanja konkurencije (Genakos, Danchev, 2015). Ovo stvara neutralni efekt. Kada je riječ o negativnom utjecaju na cijene, pretpostavka je da manje dostupnog vremena za kupovinu smanjuje potrošački izbor odnosno čini manje efektivnim njegovu procjenu i komparaciju cijena. Potrošači uslijed zabrane sada imaju šest dana na raspolaganju kako bi sprovodili potrošački izbor, a ne sedam kao ranije. Od ovoga polazi Clemenz (1990) koji navodi da pod pretpostavkom da potrošači nemaju savršene informacije u vezi cijena, deregulacija podrazumijeva veći cjenovnu konkurenciju.

Ograničavanje rada nedjeljom stvara dodatne troškove koji se prebacuju na potrošače, trgovce i zaposlenike (Genakos, Danchev, 2015) i to po različitim osnovama. De Meza (1984) naglašava manje troškove putovanja kao posljedica deregulacije, u kontekstu pada cijena. Konkretno, zabranom rada nedjeljom, potrošač mora putovati u druga mjesta kako bi obavio kupovinu. Inderst i Irmen (2005) navode da deregulacija povećava cijene jer određene trgovine duže rade, i vrše usklađivanje sa drugim trgovinama po pitanju radnog vremena, a što ima utjecaj na *relaksiranje cjenovne konkurencije*.

Njihova pretpostavka se odnosi na model nesavršenog duopola. Istraživanje iz kanadske provincije Kvebek pokazuju da je deregulacija vodila povećanju cijena kod velikih trgovaca, a padu cijena kod manjih (Tanguay, Vallee i Lanoie, 1995). Kada je riječ o utjecaju na cijene kao što se može vidjeti iz predstavljenih istraživanja, postoje različiti zaključci: da deregulacija vodi padu cijena, da vodi rastu cijena ili da uopće nema utjecaja na cijene (Reddy, 2012; Burda, Weil, 2005; Senftleben-König, 2014). Vjerovatno da sve navedeno zavisi od drugih socio-ekonomskih obilježja u državi u kojoj se sprovodi mjera zabrane rada (npr. da li je i kako uređeno pitanje prekovremenog rada i da li se zakonska rješenja poštuju i sprovode u poslovnoj praksi?). Mogući su različiti utjecaji na prodaju, kako neutralni tako i pozitivni (kod deregulacije). Neutralni utjecaji nastaju zbog promjene navika potrošača koji nastavljaju obavljati isti nivo kupovine, ali nekim drugim danima (Bećirović et al., 2024). Pozitivni jer se omogućava dodatni dan za kupovinu (Genakos, Danchev, 2015). Dodatni dan podrazumijeva

više prometa. Tako je deregulacija u Švedskoj utjecala na povećanje prodaje od 5% (Pilat, 1997), dok je u Sjedinjenim Američkim Državama imala utjecaj na rast prodaje od 3,9% do 10,7% (Goos, 2004). Ovo nisu zanemarive brojke. Međutim, Reddy (2012) i Senftleben-König (2014) ne pronalaze neki utjecaj na prodaju u Njemačkoj. Također McNeil i Shirley (1989) u vezi utjecaja *plavih zakona*. Sa druge strane, Prodromidis, Petralias i Petros (2012) su pružili empirijske dokaze u prilog povećanja prodaje u Grčkoj. Povećanje prometa može imati pozitivnog utjecaja na finansijsku stabilnost maloprodajnih poduzeća (Bećirović et al., 2024).

Konačno, mogu se analizirati utjecaji na tržišne strukture. Dostupna istraživanja ne pokazuju negativne utjecaje deregulacije. Goos (2004) navodi da je došlo do povećanja broja trgovina od 1 do 2% u SAD. Istraživanje iz Australije ne pokazuje značajnije utjecaje na tržišne strukture (Productivity Commission, 2011). Bitno je navesti da za razliku od ostale tri varijable, ovi utjecaji su dugoročniji (Genakos, Danchev, 2015) i zbog toga ih je teže mjeriti. Iskustva iz Poljske pokazuju značajan prelazak na online trgovinu, mada je još uvijek nejasno da li je to rezultat Covid-19 pandemije ili zabrane rada nedjeljom (Grzesiuk, 2021). Primjetno je da se u uvjetima digitalizacije uopćeno mijenjaju prodajni modeli (Dužević, Franc, 2020) tako da je teško utvrditi utjecaj zabrane rada nedjeljom ili prethodno navedene globalne pandemije. Postoje i drugi utjecaji. Interesantan je utjecaj na plaće radnika.

Shodno jednogodišnjem iskustvu Mađarske, navodi se da su utjecaji vrlo mješoviti. Naime, radnici koji su bili plaćeni za 50% više tokom nedjelje, sada su dobili u prosjeku do 30% više tokom ostalih dana u sedmici kada su radili prekovremeno. Međutim, kada su omogućena izuzeća za par nedjelja koje mogu biti radne, onda bi prekovremeni rad bio plaćen od 50% do 100% (Belyo, 2015). Zabrana rada nedjeljom bi mogla rezultirati produženjem radnog vremena tokom sedmice i većim pritiskom na radnike. Još jedan bitan utjecaj, a koji nije u domenu tradicionalnih utjecaja, jeste onaj na inovacije u maloprodaji (Grzesiuk, 2021). Pitanje je kako ovo utječe na inovacije i promjene modela poslovanja u trgovini. Utjecaj zabrane rada nedjeljom na BDP je teorijski nejasan. Istraživanje Vukovića (2021) za Hrvatsku pokazuje očekivani negativni učinak na BDP u vidu manje stopa rasta za oko 0,4%, što prihvaćaju i Bećirović et al. (2024). U okviru teorijskog okvira, potrebno je navesti da se većina istraživanja bavi negativnim efektima regulacije ili pozitivnim efektima deregulacije rada nedjeljom. Također, propituje se diskriminatorne i druge pravne posljedice ovih mjera (Guštin, Sudar, 2021).

Bitna je dilema koja se odnosi na arbitrarnost zabrane ili ograničenja rada u nekim djelatnostima - npr. u trgovini, ali ne u ugostiteljstvu ili kulturi. Tu je i pitanje: što ako radnici žele raditi nedjeljom kako bi ostvarili veću plaću? Treba li im to braniti? (Gotovac, 2022) Ne postoji dosta istraživanja kojim bi se potvrdili benefiti ove regulative, naročito u kontekstu kvalitetnije dokolice i duhovnog mira, što potvrđuje i ranije navedena presuda Europskog suda koji ne vidi izravnu vezu između neradne nedjelje i zdravlja radnika (Bilić, 2017). Moguće zbog teškoća pri mjerenju navedenog (Genakos, Danchev, 2015). Dorotić (2014) vidi neradnu nedjelju kao mogući pokazatelj koji eksplicitno i implicitno utječe na razna područja koja prema relevantnim studijama određuju kvalitetu života. Također, se uopćeno naglašava opća dobrobit od ove mjere i da se uslijed *nedjeljnog kapitalizma* cjelokupna tradicija i kultura ne može biti reducirana na jednostranu verziju kapitalizma u kojoj je slobodna nedjelja adresirana kao ekonomski rizik i trošak, a ne društvena vrijednost i civilizacijska stečevina koju treba očuvati (Brstilo Lovrić, Mravunac, 2022). Zbog toga je izražena zabrinutost da će

individualizacija radnog vremena, ako je nepažljivo osmišljena, potencijalno narušiti ono što je označeno kao *vremenski obrasci zajednice*, npr. vrijeme tokom noći, nedjeljni odmor, odmor tokom radnog vremena te socijalne institucije koje odmor koriste, kao što su porodica i sindikati (Bilić, 2017).

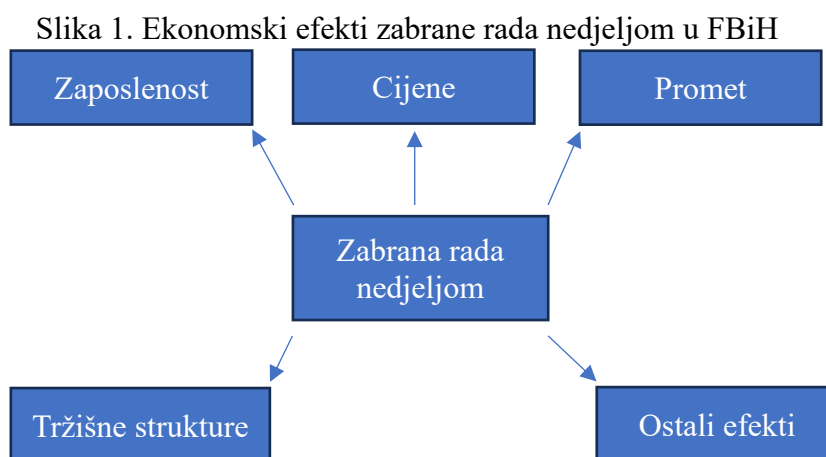
Međutim, data individualizacija neminovno nastupa kako se povećava broj *slobodnjaka* (engl. freelancers) na tržištu rada. Gruber i Hungerman (2008) navode dokaze da u SAD, kada određena država ukine restrikcije (npr. *plave zakone*), dolazak na religijske događaje i crkvene donacije padnu. Još interesantnije, rezultati njihovih istraživanja pokazuju da *plavi zakoni* vode ka povećanju alkoholizma i upotreba droga, ali samo kod pojedinaca koji su inicijalno religiozni (Gruber, Hungerman, 2008). Druga istraživanja propituju je li to rezultat deregulacije ili pak općeg trenda rasta alkoholizma (Stehr, 2007). Uz to, Lovenheim i Steefel (2011) pokazuju da su učinci na povećanje prometnih nezgoda minimalni i da se alkoholizam povećava samo kod maloljetnih muškaraca. Za razliku od navedenog istraživanja, neka druga istraživanja pokazuju da uslijed rada nedjeljom dolazi do pada prisustva religijskim događajima, ali samo kod žena. Ovo posljedično može uticati na smanjenje sreće (Cohen-Zada, Sander, 2011).

U Bosni i Hercegovini zabrana rada nedjeljom je već prisutna na nivou jedinica lokalnih samouprava (gradova i opština), kao i Zapadnohercegovačkog kantona (Ministarstvo gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke, 2021). Shodno informacijama od Saveza trgovine radnika u trgovini i uslužnim djelatnostima Bosne i Hercegovine, procjena je da je ukupno 17 opština/gradova uvelo ovaj oblik zabrane. Lokalne zabrane nisu ujednačene i u nekim slučajevima podrazumijeva fleksibilne mjere koje omogućavaju poduzećima da izaberu jedan dan kada objekat neće raditi, kao što je slučaj u Mostaru, ali i rigidne slučajeve poput Bijeljine (Durmišević, 2021) gdje je zabranjeno prodavati proizvode nedjeljom na benzinskim pumpama (osim naftnih derivata i proizvoda za održavanje automobila). U 2023. godini Sanski Most je postao prva opština koja je odustala od ove zabrane.

Kako je navedeno, zabrana je ukinuta shodno prethodno urađenoj anketi, kao i mišljenju Federalnog ministarstva trgovine u okviru kojeg se navodi da lokalna zajednica nema pravo zabraniti rad trgovinama nedjeljom ili nekim drugim danom jer to nije u skladu sa Zakonom o unutrašnjoj trgovini i principom da se trgovina obavlja slobodno i pod jednakim uvjetima (Faktor, 2023). Inicijativu da se zabrani rad nedjeljom u entitetu FBiH dugo vremena je propagirao zastupnik Irfan Čengić (Sijah, 2018). Međutim, za razliku od aktuelnog nacrtu zakona koji se odnosi na trgovinu, ova inicijativa je podrazumijevala izmjene Zakona o radu. Kada je riječ o efektima postojećih zabrana koje su uglavnom lokalne, još uvijek nisu rađena značajnija istraživanja na ovu temu. U javnosti je jedino predstavljeno da je Privredna komora regije Bijeljina na bazi vlastitih istraživanja navela da su manji prihod i smanjenje broja zaposlenih ključni efekti koje je u Bijeljini donijela zabrana rada nedjeljom (Radio Sarajevo, 2024).

3. PROCJENA EKONOMSKIH EFEKATA ZABRANE RADA NEDJELJOM U FBiH

U FBiH ova tema je zvanično (od strane vlade) aktuelna tek od 2023. godine. Shodno navedenom, pretpostavit će se utjecaj na četiri identificirana fokusa utjecaja, koja su prethodno opisana, kao i na druge mogućnosti utjecaja koje su navedene u teorijskom okviru ovog rada. Ovo je prikazano na slici 1.

Izvor: Kreacija autora

Kada je riječ o zaposlenosti, još uvijek su nejasni efekti. Teorijski postoji opasnost od povećanja nezaposlenosti jer će prodajni objekti umjesto sedam dana raditi šest dana, dok s druge strane ostaje mogućnost da se otpušteni radnici prebace u drugi bosanskohercegovački entitet ili Brčko distrikt. Postoji i opcija za transfer u prodajne objekte s izuzećem (benzinske pumpe, pekare i slično) koje će biti konkurentnije i ostvarivati veći promet. Bitan faktor ovog utjecaja je činjenica da već sada veliki trgovinski lanci imaju problem s osiguravanjem dodatne radne snage. Zbog toga su učestale prakse cjelogodišnjih javnih oglasa za zaposlenje. Na bazi navedenog, moguće je očekivati restrukturiranje unutar agregata zaposlenosti. Neki autori poput Bećirović et al. (2024) navode i mogućnost izbjegavanja zabrane, te rada nedjeljom u objektima koji nisu prodajni (skladišta npr.).

Moguće je očekivati rast troškova kupovine za potrošače i to na bazi povećanja transportnih troškova, a što je jedna specifičnost bosanskohercegovačke zabrane rada nedjeljom koja bi bila efektivna samo na 51% teritorije države. Konkretno, potrošači iz FBiH bi nedjeljom mogli kupovati u entitetu RS, uz napomenu da dolazi do rasta transportnih troškova. Alternativno, potrošači iz pograničnih krajeva bi mogli kupovati u Hrvatskoj i to za vrijeme zakonom omogućenih radnih nedjelja. Posebno će biti interesantno analizirati razlike u cijenama u istim trgovinama koje djeluju na području oba BiH entiteta. Također, interesantna su cjenovna kretanja kod velikih i malih trgovaca jer mali trgovci uglavnom samo posluju na području jednog entiteta, dok veliki širom države. To je će imati utjecaja na njihov promet. Moguće je očekivati pad prodaje, ali opet različito shodno veličini i načinu poslovanja poduzeća. Očekuje se dodatna tržišna dominacija velikih trgovinskih lanaca, koji i lobiraju za ovu zabranu, u odnosu na male trgovine i to zbog toga što veliki trgovinski lanci posluju na području oba BiH entiteta, dok to nije slučaj kod malih trgovaca. Posebno pitanje se odnosi na

koncept *jedinstvenog ekonomskog prostora* koji bi mogao biti narušen uslijed izuzetne ekonomske mjere poput ove. Dodatno, mali trgovci u Sarajevu i Mostaru koji su centri turističke ponude u Bosni i Hercegovini mogu imati posebne probleme tokom turističke sezone i perioda kada tradicionalno dolazi dijaspora. Bosna i Hercegovina za razliku od Hrvatske ne uvodi dane izuzeća, te je relativno više zavisne od utjecaja dijaspore. Tako da će se pad prometa biti prisutan u manjim sredinama koje su više zavisne od dijaspore, ali i u većim gradovima koji zavise od turista.

Zabrana rada nedjeljom će utjecati na značajniju dominaciju velikih trgovinskih lanaca odnosno tržišnu koncentraciju istih, te promjenu struktura trgovine. Veliki trgovinski lanci su i fleksibilniji po pitanju ulaska u oblasti izuzeća, poput npr. benzinskih pumpi gdje se već sada dešavaju ove akvizicije. Očekuje se povećanje primjene elektronske prodaje i to od strane registriranih i neregistriranih trgovaca. Pošto će zabrana indirektno utjecati na promet tržišnih centara, moguće je očekivati zatvaranje određenih ugostiteljskih objekata ili njihov prelazak na druge lokacije. Kada je riječ o ostalim efektima zabrane, procjena je da će doći do povećanja prometa tokom ostalih šest radnih dana, što će podrazumijevati veći teret i više prekovremenog rada za radnike u trgovinama. Slično se desilo u Mađarskoj. To može prouzrokovati kršenje radničkih prava. Konačno, očekuju se promjene potrošačkih navika, ali ne kao u slučaju ukidanja *plavih zakona*. Naime, većina katolika na koje bi bilo eventualnih pozitivnih utjecaja uglavnom živi u mjestima gdje se kantonalnim ili lokalnim zakonima već zabranio rad nedjeljom. Zbog toga je nejasno hoće li doći do poboljšanja subjektivnog osjećaja sreće kod radnika u FBiH.

ZAKLJUČAK

Reguliranje rada nedjeljom je kompleksno pitanje koje zahtjeva sveobuhvatnu društvenu i ekonomsku raspravu. U okviru EU i drugih zemalja svijeta ne postoji jedinstven model organizacije rada nedjeljom. Manji broj zemalja EU zabranjuje rad nedjeljom. Dostupna istraživanja su saglasna da postoji niz ekonomskih efekata, međutim pojedinačni rezultati naglašavaju različite efekte, dok ostale uglavnom vode kao neutralne. Negativni efekti se mogu pojaviti po pitanju zaposlenosti tj. smanjuje se potražnja za radnom snagom jer se radi jedan dan manje, kao i cijena. Naime, povećava se asimetrija informacija na tržištu na štetu kupaca. Također, zabrane rada nedjeljom mogu imati određeni uticaj na pad obima prodaje i promjenu strukture iste, odnosno prilagođavanje. U literaturu se evidentiraju i uticaji po pitanju koncentracija na tržištu odnosno promjena tržišnih struktura. Uvođenje zabrane rada prodajnim objektima nedjeljom u FBiH predstavlja specifičan slučaj jer se odnosi na jedan entitet odnosno 51% teritorije Bosne i Hercegovine. Iako ove mjere zabrane postoje na nivou jedinica lokalnih samouprava širom Bosne i Hercegovine, na ovaj način bi se više od polovine teritorije države zatvorilo na jedan dan. Ovo bi bio jedini slučaj ove vrste zabrane u svijetu, što ga čini dodatno kompleksnim i izazovnim za istraživanje, ali i za implementaciju. Shodno metodi scenarija, može se zaključiti da će negativni ekonomski efekti zabrane uglavnom najviše biti izraženi kod malih trgovaca koji ne mogu izvršiti adaptaciju poput velikih trgovinskih lanaca koji uglavnom posluju na području čitave Bosne i Hercegovine. Tako veliki trgovinski lanci, za razliku od manjih trgovina, neće osjetiti značajan pad prometa jer posluju na području čitave zemlje. Moguće da upravo zbog toga veliki trgovinski lanci otvoreno podržavaju ovaj model zabrane.

Efekti na zaposlenost, cijene i promet ostaju nejasni. Potrebno je dodatnih istraživanja, naročito po pitanju pregovaračke moći radnika odnosno mogućnosti da se ista degradira jer će se smanjiti potražnja za radom. Ono što se može očekivati u slučaju eventualne zabrane jesu dodatne tržišne inovacije i promjene struktura trgovine. Moguće je da će se teret rada nedjeljom prebaciti na radnike koji se bave dostavom, skladištenjem i drugim operacijama koje su ključne za održavanjem cjelokupnog sistema trgovine.

Tako se očekuje intenziviranje elektronske trgovine tokom nedjelje, kao i povećanje broja prodajnih mjesta koji spadaju u okvire zakonskih izuzeća (dragstore, pekare, benzinske pumpe i slično). Nejasno je kako će zabrana rada nedjeljom poboljšati radnička prava i radnički standard, a što je primarna intencija zakonodavca i predloženih zakonskih rješenja. Upravo je zbog toga 1996. godine Europski sud pravde poništio Direktivu na nivou EU koja je nastojala regulisati rad nedjeljom i to navodeći da je nejasno kako nedjelja može biti povezana sa zdravljem i sigurnosti radnika u odnosu na ostale dane.

Shodno navedenom, zaključuje se da FBiH kao entitet Bosna i Hercegovina kao manje razvijene europske ekonomije, a sa težnjama da pristupi jedinstvenom tržištu EU, treba da odloži predloženu mjeru zabrane rada nedjeljom. Preporučuje se dalja rasprava o ovom pitanju, prije svega na bazi empirijskih i drugih istraživanja koja mogu ponuditi odgovore na brojna pitanja u vezi efekata primjene zabrane rada nedjeljom u FBiH. Posebno je potrebno uraditi istraživanja na području jedinica lokalnih samouprava koje su zabranile rad nedjeljom u FBiH, a kako bi se na bazi ovog svojevrsnog eksperimenta, mogao donijeti adekvatan zaključak o opravdanosti uvođenja date mjere na nivou entiteta. Upravo decentralizirani sistemi upravljanja poput bosanskohercegovačkog nude najbolje mogućnosti za eksperimentiranjem odnosno društvenom heuristikom, a što je veoma bitno kod radikalnih ekonomskih intervencija - poput zabrane rada nedjeljom.

LITERATURA

1. Bećirović, D., Arnaut, D., Nurkić, B., Čavalić, A. & Hadžović, D. (2024). Šta donosi zabrana rada nedjeljom u FBiH?. Tuzla: Udruženje građana Multi & Liberalni forum.
2. Bekić, J. (2013). Zdravstveni odgoj na raskrižju politike moralnosti i politike identiteta. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*. 4 (16).
3. Belyo, P. (2015). Hungary: Effects of ban on Sunday trading. Eurofound. <https://www.eurofound.europa.eu/en/resources/article/2015/hungary-effects-ban-sunday-trading> (pristupljeno 20.03.2024.)
4. Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine. (2006). Temeljni ugovor između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine. <https://www.bkbih.ba/info.php?id=217> (pristupljeno 20.03.2024.)
5. Bossler, M., Oberfichtner, M. (2014). The employment effect of deregulating shopping hours: Evidence from German retailing. Friedrich-Alexander University Erlangen- Nuremberg, Discussion Paper, 91. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/94197/1/779855558.pdf> (pristupljeno 15.03.2024.)
6. Boulin, J.Y. (2013). Working on Sunday: regulations, impacts and perceptions of the time use practices, u: Henckel, D., Könecke, B., Zedda, R. and Stabilini, S. (ured.), *Space–time design of the public city*, Springer, 21–35.
7. Brstilo Lovrić, I., Mravunac, D. (2022). Nedjeljni kapitalizam kao ideološki model rada nedjeljom u Hrvatskoj. *Istraživački osvrti iz projekta CRO Laudato si'*, Bogoslovska smotra, 92 (2).
8. Burda, M. and P. Weil. (2005). Blue Laws, Working Papers Hal-01065499, HAL. <https://sciencespo.hal.science/hal-01065499> (pristupljeno 11.03.2024.)
9. Cabrita J. (2016). What's happening with Sunday work in Europe?. Dostupno na <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2016/whats-happening-sunday-work-europe-0>
10. Clemenz, G. (1990). Non-sequential Consumer Search and the Consequences of a Deregulation of Trading Hours, *European Economic Review*, 34 (7), 1323–1337.
11. Cohen-Zada, D., i Sander, W. (2011). Religious Participation versus Shopping: What Makes People Happier? *The Journal of Law and Economics*, 54(4), 889–906.
12. De Meza, D. (1984). The Fourth Commandment: Is it Pareto Efficient?. *The Economic Journal*, 94, 374, 379–383.
13. Dorotić, J. (2014). Kvaliteta života i neradna nedjelja. U: Slobodna nedjelja: Kultura u nestajanju? Črpić, G., Džolan, M. (ur.). Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve ; Kršćanska sadašnjost ; Franjevački institut za kulturu mira ; Hrvatsko katoličko sveučilište.
14. Dunković, D. (2022). Neradna nedjelja u maloprodaji. *Suvremena trgovina* (Zagreb), 47 (5), 26-28, <https://issuu.com/st-1-2015-online/docs/suvremena-trgovina-5-2022/26> (pristupljeno 20.03.2024.)
15. Durmišević, F. (2021) Neradna nedjelja za pojedine radnike/ce u Bijeljini. *Istinomjer*. <https://istinomjer.ba/neradna-nedjelja-za-pojedine-radnike-ce-u-bijeljini/> (pristupljeno 03.06.2024.)

16. Eurofound. (2015). Sixth European Working Conditions Survey. <https://www.eurofound.europa.eu/en/surveys/european-working-conditions-surveys/sixth-european-working-conditions-survey-2015> (pristupljeno 20.03.2024.)
17. Faktor. (2023). Sanski Most ukinuo neradnu nedjelju za trgovce, šta će biti s ostalim. <https://faktor.ba/bosna-i-hercegovina/aktuelno/sanski-most-ukinuo-neradnu-nedjelju-za-trgovce-sta-ce-bit-s-ostalim/157508> (pristupljeno 03.06.2024.)
18. Federalni zavod za statistiku. (2023). Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama, Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. <https://fzs.ba/index.php/2023/07/12/federacija-bih-u-brojkama-2023/> (pristupljeno 12.03.2024.)
19. Federalni zavod za zapošljavanje. (2023). Izvještaj o istraživanju tržišta rada u Federaciji BiH 2022/2023, Analiza kretanja i potreba na tržištu rada. Sarajevo. <https://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Istraživanje%20tržišta%20rada%20u%20Federaciji%20BiH%202022-2023%20-cjeloviti%20izvještaj.pdf> (pristupljeno 03.06.2024.)
20. Genakos, C., Danchev, S. (2015). Evaluating the Impact of Sunday Trading Deregulation, CEP Discussion Paper 1336, Centre for Economic Performance. London: London School of Economics and Political Science. <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1336.pdf> (pristupljeno 12.03.2024.)
21. Glavaš, D. (2017). Kršćanin nedjeljom, ateist ponedjeljkom: Kako premostiti jaz između vjere i rada u hrvatskoj kulturi. *Kairos : Evanđeoski teološki časopis*, 11(1).
22. Goos, M. (2004). Sinking the Blues: The Impact of Shop Closing Hours on Labour and Product Markets, Center for Economic Performance Discussion Paper Series, 664. https://cep.lse.ac.uk/_new/publications/abstract.asp?index=2132 (pristupljeno 12.03.2024.)
23. Gotovac, V. (2022). (Ne)rad nedjeljom kao dilema radnog prava, *Zagrebačka pravna revija*, 11(2).
24. Gradus, R. (1996). The Economic Effects of Extending Shop Opening Hours. *Journal of Economics*, 64 (3), 247-263.
25. Gruber, J., i Hungerman, D.M. (2008). The Church vs. The Mall: What Happens When Religion Faces Increased Secular Competition, *The Quarterly Journal of Economics*, 123 (2), 831–862.
26. Grzesiuk, A. (2016). Sunday Trading – a Comparative Analysis for Selected European Countries. In: *Handel wewnętrzny w Polsce w latach 2011-2016*. Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, 455-465.
27. Grzesiuk, A., (2021). Sunday Trading Ban in Poland: Reflection After Three Years, *European Research Studies Journal* Volume, 24(3).
28. Guštin, M., Sudar, V. (2021). Ljudska prava u Hrvatskoj pod utjecajem pandemije. *Pravnik :časopis za pravna i društvena pitanja*, 55 (107).
29. Inderst, I., i Irmen, A. (2005). Shopping Hours and Price Competition, *European Economic Review*, 49 (5), 1105–1124.
30. Išerić, H. (2016). Prijedlog Osnovnog ugovora između Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. *Pravna misao*, 11-12, 58 - 93.
31. Kaufman Radeljak, P. (2015). Kako se razvila i gdje se primjenjuje metoda scenarija. *Geografski horizont*, 2, 7-13.

32. Krasicki, A., Ražov, E. (2021). Radna nedjelja u Hrvatskoj iz perspektive svetopisamskoga sedmoga dana. *Diacovensia: teološki prilozi* 3. 395-410.
33. Lovenheim, M.F., Steefel, D.P. (2011). Do blue laws save lives? The effect of Sunday alcohol sales bans on fatal vehicle accidents, *Journal of Policy Analysis and Management*, 30 (4), 798-820.
34. Lovrić, I.B., i Škomrlj, M. (2020). O radu nedjeljom iz perspektive studenata u Hrvatskoj. *Bogoslovska smotra*, 90 (4).
35. Ministarstvo gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke. (2020). Vlada ŽZH: Nedjelja neradni dan za trgovine u ŽZH. <https://mg-zzh.com/2020/07/13/vlada-zzh-usvojila-novu-odluku-o-radnom-vremenu-trgovina-nedjeljom-blagdanima-i-neradnim-danima-u-zzh/> (pristupljeno 03.06.2024.)
36. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. (2024). Evropska socijalna povelja/revidirana. www.mhrr.gov.ba/pdf/ljudskaprava/evropska%20socijalna%20povelja%20_revidirana_.pdf (pristupljeno 06.03.2024.)
37. Pilat, D. (1997). Regulation and Performance in the Distribution Sector. OECD Economics Department Working Papers 180, OECD Publishing. <https://dx.doi.org/10.1787/121136556730> (pristupljeno 12.03.2024.)
38. Porter, M.E. (1985). *Competitive advantage: creating and sustaining superior performance*. New York: The Free Press
39. Prodromidis, P., Petralias, A. i Petros, S. (2012). The economic impact of deregulating Sunday shopping among small retailers, KEPE working paper.
40. Productivity Commission. (2011). Retail trading hours regulation U: Economic Structure and Performance of the Australian Retail Industry. Canberra, 275–312.
41. Radio Sarajevo. (2024). Kakvi su dosadašnji efekti neradne nedjelje u ovom bh. gradu. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/kakvi-su-dosadasnji-efekti-neradne-nedjelje-u-ovom-bh-gradu/532673> (pristupljeno 03.06.2024.)
42. Reddy, K. (2012). Price Effects of shopping Hours Regulation: Evidence from Germany, *Economic Affairs*, 32 (1), 48-54.
43. Senftleben-König, C. (2014). Product Market Deregulation and Employment Outcomes: Evidence from the German Retail Sector, Humboldt University Discussion Paper, SFB 649.
44. Sijah, D. (2018). Čengić podnio inicijativu za zabranu rada nedjeljom. *Istinomjer*. <https://istinomjer.ba/cengic-najavio-inicijativu-za-zabranu-rada-nedjeljom/> (pristupljeno 03.06.2024.)
45. Skuterud, M. (2005). The impact of Sunday shopping on employment and hours of work in the retail industry: Evidence from Canada. *European Economic Review*, 49(8), 1953- 1978.
46. Stehr, M. (2007). The Effect of Sunday Sales Bans and Excise Taxes on Drinking and Cross—Border Shopping for Alcoholic Beverages, *National Tax Journal*, 60 (1).
47. Šeba, E. (2019). Kampanja za neradnu nedjelju - studija slučaja, *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 17 (3).

48. Tanguay, G. A., L. Vallée i P. Lanoie. (1995). Shopping Hours and Price Levels in the Retailing Industry: A Theoretical and Empirical Analysis, *Economic Inquiry*, 33 (3), 516– 524.
49. Vlada FBiH. (2023). Nacrt zakona o unutrašnjoj trgovini. <https://drive.google.com/file/d/1Jj17qLGDDWVKt1gXAz6dX02pn3N51ksW/view> (pristupljeno 12.03.2024.)
50. Vuković, V. (2021). Šta donosi zabrana rada nedjeljom?, *Ekonomska analiza učinaka i posljedica zabrane rada nedjeljom*, Zagreb: Oraclum Intelligence systems. https://www.oraclum.co.uk/wp-content/uploads/2021/10/Vukovic_Istrazivanje-o-radu-nedjeljom.pdf?fbclid=IwAR1unSAn8xj54KAeDjNPTOZg7HNt_01AxGS1PTzMIhLtSkN1qYykAC8AbW4 (pristupljeno 01.03.2024.)